

G R E T A

Група експертів
з питань протидії торгівлі людьми

Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою

GRETA(2022)09

Страсбург, 04 травня 2022 року

Група експертів з питань протидії торгівлі людьми (GRETA)

Рекомендації

щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою

ВСТУП

Відповідно до Конвенції Ради Європи 2005 року про протидію торгівлі людьми (надалі – «Конвенція») держави-учасниці зобов'язані вживати заходів для запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею навіть за виняткових обставин, таких як війна та надзвичайні ситуації.

Понад п'ять мільйонів людей були змушені залишити Україну в перші два місяці війни, шукаючи притулку в сусідніх країнах та всій Європі. За оцінками, 90% з них – жінки та діти. Крім того, понад 7,7 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами (Джерела: УВКБ ООН та МОМ). Таке безпрецедентне переміщення людей кидає неабиякі матеріально-технічні виклики державним установам та організаціям допомоги, зокрема у країнах, що межують з Україною. Передові організації громадянського суспільства, спеціалізовані НУО та журналісти швидко забили тривогу через підозрілі випадки торгівлі людьми серед населення, яке втікає з України.

17 березня 2022 року Група експертів Ради Європи з питань протидії торгівлі людьми (GRETA) закликала держав-учасниць вжити термінових заходів для захисту людей, які втікають з України, від ризику торгівлі людьми, і нагадала про підвищену уразливість внутрішньо переміщених осіб до торгівлі людьми. Імовірні жертви торгівлі людьми серед біженців з України вже були виявлені в кількох державах, і є повідомлення про проведення розслідувань. Для ефективного запобігання торгівлі людьми потрібні більш активні заходи, враховуючи безпрецедентне прибуття людей, які потребують захисту.

У цьому контексті GRETA прийняла рішення випустити Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою. Їхня мета полягає у наданні практичних порад, щоб допомогти державам-учасницям забезпечити обізнаність державних установ, НУО, приватного сектору та широкої громадськості про ризики торгівлі людьми для різних форм експлуатації в їхніх стосунках з людьми, які тікають від війни в Україні, а також про способи надання підтримки для мінімізації таких ризиків. Щоб забезпечити швидкі результати, Рекомендації зосереджуються на заходах, які можуть бути реалізовані швидко та без потреби у законодавчих реформах чи структурних змінах.

Рекомендації охоплюють широке коло питань, таких як реєстрація та безпечні маршрути, негайна допомога та інтеграція, інформування та підвищення обізнаності, виявлення потенційних жертв і торговців людьми, уразливих груп, а також співробітництво, координація та збір даних. Вони ґрунтуються на попередній роботі GRETA, зокрема Рекомендаціях щодо права жертв торгівлі людьми та осіб, яким загрожує ризик торгівлі людьми, на міжнародний захист, і доповнюють рекомендації, видані іншими міжнародними суб'єктами, такими як Спеціальний представник та координатор ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми. Оскільки метою цих Рекомендацій є зосередження уваги на превентивних заходах, вони не є вичерпними і не охоплюють питання, пов'язані, наприклад, з доступом до правосуддя для жертв торгівлі людьми.

GRETA підкреслює, що ризики торгівлі людьми у зв'язку із збройним конфліктом, не обмежуються ані війною в Україні, ані громадянами України. Тому рекомендовані заходи, які містяться в цих Рекомендаціях, мають застосовуватися в контексті будь-якого збройного конфлікту та приносити

користь усім людям, незалежно від їх громадянства. Важливі виклики, спричинені війною в Україні, мають стати можливістю для розробки та впровадження державами-учасницями комплексних стратегій для більш ефективного усунення ризиків торгівлі людьми, з якими стикаються всі люди, які шукають міжнародного захисту, з дотриманням підходу, який ґрунтується на правах людини та орієнтований на жертву.

РЕЄСТРАЦІЯ ТА БЕЗПЕЧНІ МІГРАЦІЙНІ МАРШРУТИ

Відповідно до статті 5 Конвенції держави-учасниці зобов'язані розробляти та/або зміцнювати політики та програми для запобігання торгівлі людьми, а також вживати заходів для забезпечення законної міграції. Крім того, у статті 7 визначається, що без шкоди для міжнародних зобов'язань щодо вільного переміщення осіб держави-учасниці повинні посилювати, наскільки це можливо, такий прикордонний контроль, який може бути необхідним для запобігання та виявлення випадків торгівлі людьми. Реєстрація всіх осіб, які шукають міжнародного захисту у зв'язку з війною в Україні, а також встановлення безпечних і законних маршрутів для їх в'їзду у країну та подальшого подорожування мають вирішальне значення для запобігання торгівлі людьми і залишаються основною відповідальністю держав-учасниць. Ефективна реєстрація забезпечує, що всі особи будуть відомі національним органам влади та їм буде швидко запропоновані належний захист і допомога. Це також допомагає виявити на ранній стадії осіб, яким загрожує високий ризик торгівлі людьми або які мають особливі потреби.

Рекомендовані заходи:

- Виділити достатні людські, фінансові та матеріальні ресурси для забезпечення ефективної та своєчасної реєстрації всіх новоприбулих осіб, які втікають від конфлікту в Україні.
- Забезпечити реєстрацію всіх осіб, у тому числі тих, у кого немає документів, що підтверджують особу чи останнє місце проживання в Україні, у країні першого в'їзду, та гарантувати безперервність системи реєстрації у країнах транзиту та призначення. Якщо діти подорожують разом із дорослими, з якими вони не мають родинних відносин, або якщо є сумніви щодо відносин між дитиною та дорослими, які її супроводжують, органи, відповідальні за реєстрацію, повинні окремо провести бесіду з дитиною та провести необхідні перевірки.
- Збирати всю відповідну інформацію під час процесу реєстрації відповідно до правил конфіденційності та захисту даних, зокрема контактну інформацію та відомості про місце(-я) перебування зареєстрованої особи, а також її згоду на те, що національні органи влади можуть зв'язатися з нею пізніше.
- Оцінити уразливість осіб, які тікають з України, на якомога ранньому етапі процесу реєстрації за допомогою показників, адаптованих до поточної ситуації, з урахуванням того, що Україна залишається країною походження жертв торгівлі людьми для різних форм експлуатації.
- З метою запобігання та стримування злочинів збільшити присутність підготовлених правоохоронців, у тому числі зі спеціалізованих підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми, на пунктах перетину кордону, залізничних станціях та автовокзалах, а також здійснювати відеоспостереження та перевірки особи.
- Встановлювати офіційні та безпечні маршрути для людей, які шукають притулку, як під час перетину кордонів, так і на території приймаючих країн, за допомогою активних заходів, таких як організація гуманітарних коридорів, які забезпечують безпечний та законний в'їзд

і транзит, безкоштовний громадський проїзд або проїзд, що фінансується державою, організований довірчими організаціями. Комісар Ради Європи з прав людини наголосив на необхідності більш скоординованих зусиль у цьому відношенні всіма державами-членами Ради Європи.

НЕГАЙНА ДОПОМОГА ТА ІНТЕГРАЦІЯ

Зобов'язання щодо запобігання торгівлі людьми передбачає, що держави-учасниці боротимуться з основними причинами торгівлі людьми через соціальні та економічні можливості для уразливих людей, таких як люди, які потребують міжнародного захисту. Держави-учасниці повинні забезпечити, що люди, які тікають з України, незалежно від їхньої національності, матимуть право на міжнародний захист на основі національних та міжнародних документів, таких як Директива Європейського Союзу (ЄС) про тимчасовий захист. Це право на захист передбачає негайну допомогу, право на постійне проживання у країні, економічні та соціальні права, такі як доступ до ринку праці, житла, охорони здоров'я та соціального забезпечення. GRETA зазначає, що особи, які не є громадянами України, виключаються з тимчасового захисту відповідно до Директиви ЄС, якщо існують «безпечні та надійні умови» для їх повернення до країни походження, що може збільшити ризик торгівлі людьми, якщо умови їх повернення будуть надто швидко і неправильно оцінені. У цьому контексті GRETA підкреслює, що право на негайну допомогу не повинно залежати від національності.

Мали місце повідомлення про осіб, які пропонують перевезення, проживання чи працевлаштування в обмін на сексуальні або інші послуги людям, які тікають з України. Також повідомлялося про випадки пошуку притулку українцями, яких ввели в оману щодо працевлаштування без укладення трудового договору та які згодом зазнали експлуатації. Держави-учасниці повинні вживати активних заходів, щоб допомога та захист надавалися довіреними людьми та в безпечному середовищі.

Рекомендовані заходи:

- Просувати безпечні практики приватними особами та організаціями, які пропонують допомогу людям, що втікають від війни в Україні. Належні практики включають перевірку та офіційну реєстрацію всіх волонтерів, окремих осіб, організацій та приватних компаній, які пропонують та надають житло, перевезення та/або працевлаштування, а також сприяння безпечному найму персоналу (шляхом перевірки особи та проведення співбесіди з кандидатами) та дотримання кодексів поведінки.
- Забезпечити негайне задоволення невідкладних і основних потреб, таких як їжа, вода, житло, одяг та медична допомога, всім особам, які втікають від війни в Україні, незалежно від їхньої національності.
- Забезпечити достатні державні людські, матеріальні та фінансові ресурси, щоб надання негайної та довгострокової допомоги не покладалося переважно на приватні чи неурядові ініціативи.
- Надавати безперервні рекомендації та підтримку приватним особам, які приймають людей, що втікають від війни в Україні.
- Забезпечити розташування центрів прийому та розміщення у районах, які є безпечними і доступними для відповідних послуг, включаючи охорону здоров'я, соціальну допомогу та школи.

- Надати юридичний статус та дозвіл на проживання без невинувинуваних затримок всім особам, які мають право на міжнародний захист після війни в Україні.
- Якщо держава вирішить не надавати міжнародний захист особам, які не є громадянами України, на тій підставі, що вони можуть повернутися до своїх країн походження, забезпечити належну оцінку можливостей для ефективного, безпечного та надійного повернення відповідних осіб.
- Гарантувати право на працевлаштування та забезпечити можливості роботи для осіб, які мають право на міжнародний захист. Створити схеми працевлаштування, консультування та професійного навчання через служби праці та зайнятості, а також заохочувати роботодавців набирати кваліфікованих працівників з-поміж біженців, що дасть змогу підтвердити їхні навички, освіту та професійну базу.
- Підвищити рівень обізнаності серед приватного сектора щодо того, що є актами торгівлі людьми, сфери відповідальності юридичних осіб у цьому зв'язку, а також щодо способів встановлення безпечних методів наймання осіб, які мають право на міжнародний захист.
- Забезпечити легкий і безкоштовний доступ до медичних послуг, включаючи сексуальне та репродуктивне здоров'я, а також психологічну підтримку, в тому числі для тих, хто став жертвою сексуального насильства.
- Сприяти інтеграції, організовуючи вивчення місцевої мови, культурну та соціальну інтеграцію, шкільне навчання та дошкільне виховання дітям.
- Розробити узгоджені плани з громадянським суспільством для забезпечення безпечного житла, харчування, психологічної та медичної допомоги, соціальних послуг, тлумачення і надання інформації про права жертв торгівлі людьми, з приділенням особливої уваги у випадках, коли це стосується дітей.

ІНФОРМУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ

Відповідно до статті 5 Конвенції зобов'язання щодо ефективного запобігання торгівлі людьми передбачає інформаційні кампанії, кампанії з підвищення обізнаності та освітні кампанії, зокрема для осіб, уразливих до торгівлі людьми. Стаття 6 також зобов'язує держав-учасниць вживати та посилювати заходи для зниження попиту, який сприяє експлуатації. Надання інформації особам, які тікають з України, на якомога ранньому етапі про їхні права, послуги підтримки та можливості працевлаштування, а також підвищення обізнаності серед них про ризики експлуатації в різних секторах економіки, включаючи сексуальну експлуатацію, є надзвичайно важливим, особливо з огляду на широке поширення дезінформації.

Рекомендовані заходи:

- Інформувати осіб, які втікають від війни в Україні, про ризики торгівлі людьми для різних форм експлуатації (сексуальна експлуатація, трудова експлуатація, примусове жебрацтво, примусова злочинність, видалення органів, незаконне усиновлення, зловживання сурогатним материнством...). Інформація має надаватися на різних етапах, у тому числі в межах України, на кордонах, під час реєстрації та в центрах розміщення. Належні практики включають розповсюдження листівок різними мовами, включаючи українську та російську, із прикладами підозрілих практик, порадами щодо поведінки та відомостями про контактних осіб.

- Широко розповсюджувати інформацію про вимоги до отримання статусу захисту та права на допомогу через звичайні канали ЗМІ, соціальні мережі, спеціальні веб-сайти та плакати в місцях перебування осіб, які втікають від війни в Україні, наприклад, на пунктах перетину кордону, у школах, церквах, на ринках, в інформаційно-культурних центрах, парках, у громадському транспорті тощо.
- Надавати інформацію про національні вимоги для легальної присутності у країні особам, які втікають від війни в Україні, у тому числі особам, які втратили посвідчення особи під час втечі від війни.
- Зміцнити існуючі гарячі лінії та/або створити в терміновому порядку нові контактні центри та лінії допомоги, доступні 24/7, де надаватиметься необхідна інформація і куди можна повідомляти про потенційні випадки торгівлі людьми та експлуатації, в тому числі українською та російською мовами.
- Надавати легкодоступну інформацію про трудові права та процедури працевлаштування у приймаючій країні, вказуючи на важливість укладення офіційного трудового договору мовою, яка є зрозумілою працівнику.
- Організовувати кампанії з підвищення рівня обізнаності, як онлайн (використовуючи соціальні мережі, сервіси обміну повідомленнями, такі як Viber і Telegram, та спеціалізовані веб-сайти), так і офлайн (наприклад, у громадському транспорті та громадських місцях, де особи, які тікають з України, можуть побачити інформацію) щодо ризиків реагування на фальшиві пропозиції роботи. Особливу увагу слід приділити методу пошуку роботи через цільові повідомлення (сервіси обміну повідомленнями та соціальні мережі), які пропонують добре оплачувану роботу на неповний робочий день або на дому.
- Підвищити рівень обізнаності широкої громадськості про ризики торгівлі людьми в умовах війни в Україні та про поведінку, якої повинні дотримуватися особи, якщо вони підозрюють потенційний випадок торгівлі людьми.

ВИЯВЛЕННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ЖЕРТВ І ТОРГОВЦІВ

Відповідно до Конвенції держави-учасниці зобов'язані виявляти жертв торгівлі людьми, у тому числі серед осіб, які втікають від війни в Україні. Необхідно звернути увагу на всі форми експлуатації, які можуть бути спрямовані на цю конкретну групу людей, тобто не тільки сексуальну експлуатацію, а й примусову працю, домашнє рабство, примусову злочинність (наприклад, кишенькові крадіжки, культивування канабісу), примусове жебрацтво, а також торгівлю органами. GRETA підкреслила зростаючу тенденцію торгівлі людьми в Інтернеті та/або завдяки використанню новітніх технологій, що є особливо актуальним у контексті осіб, які тікають від війни в Україні.

Рекомендовані заходи:

- Виділити додаткові людські, фінансові та матеріальні ресурси відповідним органам влади (прикордонники, працівники служб притулку, правоохоронці, інспектори з працевлаштування...) для посилення їх спроможності активно виявляти ситуації експлуатації та ідентифікувати ймовірних жертв торгівлі людьми серед осіб, які втекли від війни в Україні. Організовувати для них спеціальну підготовку з питань уразливості та ризиків, які загрожують особам, які тікають від війни в Україні, індикаторів та ознак торгівлі людьми, а також щодо того, як надавати ймовірним жертвам допомогу та захист.

- Підвищити рівень обізнаності всіх передових респондентів та фахівців, які беруть участь у реєстрації, наданні допомоги та інтеграції осіб, які втікають від війни в Україні – зокрема, волонтерів, персоналу готелів, соціальних працівників, медичних працівників, місцевих чиновників, вчителів – про ризики торгівлі людьми та експлуатації. Надавати їм зрозумілі вказівки, інструменти та показники щодо того, як виявляти потенційних жертв торгівлі людьми, зокрема серед дітей, і як реагувати на такі ситуації.
- Забезпечити застосування Національного консультативного механізму (NRM) у всіх випадках виявлення ймовірних жертв торгівлі людьми серед осіб, що тікають від війни в Україні.
- Посилити спеціальні дії інспекторів з працевлаштування для моніторингу секторів високого ризику (таких як готельний бізнес, сільське господарство, кур'єрські служби, доставка їжі, прибирання, догляд за оселею, автомийки, масажні студії) та місця, де раніше було виявлено випадки торгівлі людьми. Завчасно визначати нові потенційно небезпечні місця, де може мати місце експлуатація осіб, які втікають від війни в Україні, та проводити там перевірки.
- Систематично моніторити Інтернет, використовуючи дані з відкритих джерел та перевіряючи оголошення про роботу і веб-сайти сексуальних послуг, використовуючи різні технологічні інструменти. Співробітники поліції та інспектори з питань працевлаштування повинні розвивати цифрові знання та розширювати свою присутність в Інтернеті.
- Створювати і поширювати інформацію про безпечні канали для повідомлення про потенційні випадки торгівлі людьми та експлуатацію. Забезпечити, що працівники, які не отримали тимчасовий захист у зв'язку з війною в Україні, зможуть безпечно повідомляти про зловживання на робочому місці, не ризикуючи наданням повідомлення про них до імміграційних органів.

УРАЗЛИВІ ГРУПИ

Деякі особи та групи є більш уразливими до торгівлі людьми з огляду на свою стать, вік або нестабільну матеріальну, фізичну чи психологічну ситуацію. У контексті війни в Україні особливу увагу слід приділяти дітям без супроводу або дітям, розлученим із сім'єю, жінкам, представникам етнічних меншин, інвалідам, людям похилого віку та особам, які раніше були визнані українською владою жертвами торгівлі людьми. GRETA особливо занепокоєна численними повідомленнями про зникнення дітей, які мають бути розглянуті в терміновому порядку.

Рекомендовані заходи:

- З метою запобігання зникненню та жорсткому поводженню з дітьми, негайно забезпечити, що всі діти без супроводу та діти, розлучені із сім'єю, будуть зареєстровані та користуватимуться вигодами ефективних програм захисту, включаючи безпечне та спеціалізоване житло, і що відповідний підготовлений персонал буде попереджений про ризики торгівлі людьми. Забезпечити оперативний і плавний обмін інформацією про зниклих дітей та розробити спільні протоколи щодо дітей, які зникли безвісти.
- У випадках невизначеності щодо віку особи, процедури оцінки віку мають поважати права дитини в контексті міграції та відповідати міжнародним стандартам.

- У разі дітей без супроводу або дітей, розлучених із сім'єю, має систематично та негайно призначатися законний опікун. Законні опікуни повинні бути проінформовані та, наскільки це можливо, підготовлені щодо конкретних травм та уразливості дітей з України.
- Гарантувати дітям доступ до медичної допомоги та психологічної підтримки, а також доступ до освіти, професійної підготовки, юридичної допомоги та перекладу.
- Створити зрозумілі дітям матеріали в Інтернеті та офлайн, щоб інформувати їх про ризики торгівлі людьми, включаючи вербування та експлуатацію в Інтернеті, а також допомагати їм розвивати вміння виявляти та уникати ризиків, навчитися захищати себе, знати, де можна отримати підтримку та куди повідомляти про зловживання. Вживати заходів для запобігання онлайн-вербуванню дітей, у тому числі шляхом співпраці з провайдерами Інтернет-послуг. Належні приклади включають навчання дітей, батьків і вчителів з безпеки в Інтернеті, розробку інтерактивного порталу, який містить практичні поради, й активне партнерство з Центрами безпечного Інтернету в державах-учасницях, де функціонують такі центри. У цьому контексті ми посилаємось на контрольний перелік, виданий Лансаротським комітетом з питань захисту дітей, які постраждали від кризи біженців, від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.
- Забезпечити, що процес реєстрації здійснюватиметься з урахуванням статі та віку. Наскільки це можливо, держави-учасниці повинні збільшити присутність прикордонників, працівників притулку, поліцейських, соціальних працівників та перекладачів жіночої статі.
- Забезпечити гендерноорієнтоване розміщення в організованому державою житлі або в партнерстві з приватними структурами, які були ретельно перевірені. Спальні та санітарно-гігієнічні приміщення для самотніх жінок (з дітьми або без них) повинні бути відокремленими від чоловіків, а вхід до притулків для жінок та прилегла територія мають бути безпечними.
- Запропонувати допомогу та захист сурогатним матерям, які втекли з України та перебувають у країнах, де сурогатне материнство є нелегальним, включаючи доступ до медичної допомоги та житла. Держави-учасниці повинні вживати заходів для забезпечення того, щоб неможливість зареєструвати сурогатних батьків у свідочстві про народження дітей не призвела до небезпечних пологів і торгівлі новонародженими немовлятами.
- Забезпечити реєстрацію, житло, допомогу та захист усім особам, які тікають від війни в Україні, без дискримінації, незалежно від їхньої національності чи без громадянства. Держави-учасниці мають посилити моніторинг можливих актів дискримінації та расизму щодо осіб, які не є громадянами України, та представників етнічних меншин, які втікають з України.
- Негайна допомога, включаючи належне житло та медичне обслуговування, повинна надаватися людям похилого віку та особам з інвалідністю, щоб вони не стали жертвами торгівлі людьми та експлуатації.

СПІВПРАЦЯ ТА КООРДИНАЦІЯ

Протидія торгівлі людьми та експлуатації осіб, які втікають від війни в Україні, вимагає колективного реагування та скоординованих дій держав-учасниць. З метою ефективного запобігання торгівлі людьми серед осіб, які втікають від війни в Україні, держави-учасниці повинні збирати та поширювати відповідну інформацію, з розбивкою за статтю, віком та іншими критеріями, щодо підозрюваних та виявлених випадків торгівлі людьми, відповідно до правил захисту даних. Швидкий обмін інформацією між відповідними зацікавленими сторонами, як державними, так і недержавними, на національному та міжнародному рівнях має вирішальне значення для запобігання торгівлі людьми, які втікають від війни в Україні, та для виявлення потенційних жертв торгівлі людьми. Міжнародна співпраця також має сприяти возз'єднанню сімей.

Рекомендовані заходи:

- Створити канали для швидкого обміну інформацією та координації між державними установами, НУО, приватними компаніями та міжнародними організаціями. Належні приклади включають призначення контактних осіб у кожній зацікавленій стороні щодо врегулювання гуманітарної кризи та ризиків торгівлі людьми.
- Створити міждисциплінарну робочу групу для планування та реалізації скоординованих заходів для сприяння наданню допомоги особам, які втікають від конфлікту в Україні, та запобігання їх експлуатації. До її складу мають входити представники відповідних міністерств, регіональних органів влади, правоохоронних органів, інспекцій з питань працевлаштування, організацій роботодавців, профспілок, організацій громадянського суспільства та відповідних міжнародних організацій.
- Налагодити партнерські стосунки з існуючою українською діаспорою (громадами) в країні та залучити їх до спілкування з особами, які втікають від війни в Україні, надання допомоги та інтеграції.
- Співпрацювати з приватними роботодавцями та онлайн-платформами з питань працевлаштування для систематичного моніторингу оголошень про роботу, особливо через Інтернет.
- Збирати дезагреговані дані про осіб, які в'їхали в країну внаслідок гуманітарної кризи в Україні, та осіб, яким надано міжнародний захист.
- Збирати дезагреговані дані щодо ймовірних та ідентифікованих жертв торгівлі людьми серед осіб, які втекли від війни в Україні, а також випадків, розслідуваних та переслідуваних як випадки торгівлі людьми.
- Контролювати та протидіяти дезінформації щодо можливих негативних наслідків реєстрації для отримання міжнародного захисту та доступу до такої допомоги, як житло, працевлаштування, соціальне забезпечення тощо.